

Esej

FILOZOFIJA PRIJATELJSTVA: ŠTO ČINI DOBROG PRIJATELJA?

Harun Šuta*

JU Srednja mašinsko - saobraćajna škola – Mostar
harunsuta993@gmail.com

Iznenadjuće je koliko ljudi nazivamo „prijateljima” na nelogičnoj osnovi, samo zato što smo se jedno večer zadržali ili proveli nekoliko dana zajedno tokom ljeta. Čini nam se tako jednostavno, dok zapravo prijateljstvo zahtijeva napore na koje često nismo spremni. Prijatelji su životni saputnici i za veliki broj ljudi oni se smatraju drugom porodicom.

Jedna od najjedinstvenijih i najmoćnijih kvaliteta prijateljstva jest to što je izvor velike moći; oblikuje naš imidž, stil života, društvene preferencije i, iznad svega, pruža ogledalo u kojem odražavamo svoja uvjerenja i način razmišljanja. Nažalost, broj ljudi s kojima možemo uspostaviti i održati savršeno prijateljstvo je vrlo ograničen, prvo jer razum i vrlina nisu svojstveni svakome, a drugo jer savršeno prijateljstvo može procvjetati samo ako par prijatelja provodi puno vremena u međusobnom društvu. Dakle, čak i kada bismo bili okruženi dobrim ljudima, imali bismo kapacitet za najviše nekoliko savršenih prijateljstava.

Ljudski odnosi su kompleksni i rijetko se odvijaju prema racionalnim principima. Svako prijateljstvo mora proći kroz izazove, a konflikti su neizbježan dio svakog odnosa. Ključ za održavanje prijateljstva tokom nesuglasica leži u sposobnosti dvije strane da se usmjere na razumijevanje, a ne na pobjedu. Povjerenje je temelj svega. Bez povjerenja, prijateljstvo postaje plitko i nesigurno. Odnos je sljedeća važna kvaliteta. Dobar prijatelj je odan, posvećen, i spreman biti uz nas kroz sve uspone i padove života. Empatija je također neizostavna. Aktivno slušanje, suosjećanje i sposobnost da prepoznamo potrebe drugog, omogućuju prijateljima da stvaraju dublje veze. Povjerenje i iskrenost čine osnovu svakog prijateljstva koje traje. Bez njih, prijateljstvo postaje nestabilno, jer dolazi do nesigurnosti, nesporazuma i neiskrenih namjera.

Većina filozofa slaže se da je prijateljstvo bitan sastojak ljudske sreće. Platon¹ i Aristotel² dali su prijateljstvu važno mjesto u životu: Platon je posvetio tri knjige prijateljstvu i

- 1 Platon je bio starogrčki filozof, rođen u Atini. Zajedno sa svojim učiteljem Sokratom i njegovim učenicom Aristotelom, Platon je centralna ličnost u historiji antičke grčke filozofije i zapadne i bliskoistočne filozofije koje su potekle od nje.
- 2 Aristotel bio je grčki filozof i naučnik rođen u makedonskom gradu Stageira. U osamnaestoj godini pridružio se Platonovoj akademiji u Atini i ostao tamo do svoje trideset sedme godine života. Njegovi radovi obuhvataju mnoge teme - uključujući fiziku, biologiju, zoologiju, metafiziku, logiku, etiku, estetiku, poetiku, pozorište, muziku, retoriku, lingvistiku i politiku - i čine prvi sveobuhvatni sistem zapadne filozofije.

* Udruženje za promovisanje kulture i mišljenja Sofia Banja Luka tradicionalno organizuje takmičenje u pisanju filozofskih eseja, a povodom Međunarodnog dana filozofije koji se obilježava svakog trećeg četvrtka u novembru. Takmičenje se odvija putem Konkursa za najbolji filozofski esej, na kojem mogu učestvovati srednjoškolci Bosne i Hercegovine, a prvo mjesto i novčanu nagradu u iznosu od 300,00 KM za 2024. godinu osvojio je Harun Šuta, učenik IV razreda, JU Srednja mašinsko - saobraćajna škola - Mostar. Konkurs za najbolji filozofski esej se organizuje uz pokroviteljstvo Filozofskog fakulteta Univerziteta u Banjoj Luci i podršku Ministarstva za prosvjetu i kulturu Republike Srpske.

ljubavi (Lisis, Fedr i Simpozij), a u 8. knjizi Nikomahovih etika Aristotel opširno hvali grčki koncept prijateljstva, ili *philia*. Prijateljstvo, kaže Aristotel, vrlina je koja je „*najpotrebnija za život... jer bez prijatelja ntko ne bi izabrao živjeti, iako bi imao sve ostale vrline.*”

Aristotelove tvrdnje o prijateljstvu otvorile su rasprave koje traju do danas. Za Aristotela, sva prijateljstva su odnosi u kojima se ljudi međusobno vole, čine dobra jedni drugima i dijele ciljeve za vrijeme koje provode zajedno. No, prijateljstvo se mijenja ovisno o razlozima zbog kojih prijatelji cijene jedno drugo i načinima na koje čine dobra jedni za druge³.

Stoga, Aristotel dijeli prijateljstvo u tri vrste. Prve dvije vrste - korisna i ugodna prijateljstva - slične su⁴. Korisna prijateljstva su ona između ljudi čiji je glavni cilj saradnja na postizanju nekog praktičnog cilja. Zamislite kolege na poslu ili suigrače.

Ugodna prijateljstva su ona između ljudi koji se redovno zabavljaju zajedno. Zamislite prijatelje koje pozivate na večeru, ili one s kojima igrate igre. Korisna i ugodna prijateljstva imaju prednosti. Lahko se stvaraju jer su definirana manjim ciljevima. Korisni prijatelji usmjereni su na postizanje ciljeva, a ugodni prijatelji na uživanje u međusobnom društvu. Temelj tih prijateljstava, kao i razlog međusobne naklonosti i planiranja, jest jednostavna korist ili užitak.

No, ta prijateljstva imaju i nedostatke. Čim nestane zadatka ili zabave, nestaju i prijateljstva. Razmislite šta se često događa s prijateljstvima s vašim kolegama kada napustite posao ili s vašim saigračima kada prestanete igrati neki sport. Korisna i ugodna prijateljstva uglavnom su motivirana time što ljudi mogu izvući iz njih. Zbog toga ih je Aristotel smatrao nesavršenima u usporedbi s trećim tipom prijateljstva⁵.

Za Aristotela, najbolja prijateljstva imaju dublje značenje od korisnosti ili užitka: postati bolji ljudi zajedno. Ta prijateljstva su rijetka i teško ih je uspostaviti. No, najvažnija su za dobar život. Aristotel ih je nazvao vrlim

prijateljstvima. Vrli prijatelji ne samo da se fokusiraju na postizanje ciljeva ili uživanje u vremenu provedenom zajedno. Oni prvenstveno pažnju usmjeravaju jedni na druge kao osobe, brinući se o karakteru i napretku. Žele da njihovi prijatelji budu dobri ljudi i žive dobar život za vlastitu dobrobit, te surađuju kako bi to postigli. Vrli prijatelji postaju dio života drugih provodeći vrijeme zajedno i vodeći duboke razgovore. Diješe iste osnovne ideje o tome što znači biti dobar čovjek i živjeti dobar život. Aristotel je tvrdio da ta duboka veza čini vrle prijatelje „drugim ja“, ili „Jedna duša koja prebiva u dva tijela“. Zajedno, vrli prijatelji žive, uče, bore se i napreduju.

Ipak, postavlja se pitanje: je li biti dobar prijatelj kompatibilno s radom nemoralnih stvari zajedno? Mogu li loši ljudi stvarati dobra prijateljstva? I općenito, jesu li dobre stvari u prijateljstvu stvari koje bismo trebali prosuđivati prema moralnim standardima?

Aristotel i aristotelovci tvrde da dobri prijatelji moraju biti etički dobri ljudi. Ne-aristotelovci se ne slažu. Oni tvrde da se kvalitete koje cijenimo u prijateljstvu ne odnose na pridržavanje moralnih principa.

U svojoj analizi intersubjektivnosti Martin Heidegger⁶ razmatra dvije vrste brige za druge – „iskakanje za“ i „iskakanje ispred“ drugoga. Jedna vrsta prijatelja, suočena s prijateljem u nevolji, uskoči za njega i preuzme odgovornost za stvari⁷. Iako bi mnogi od nas cijenili takvog prijatelja, Heidegger piše o tome zašto bismo trebali biti oprezni prema ovoj vrsti prijatelja:

„Briga ima dvije ekstremne mogućnosti. Može, tako reći, oduzeti drugome njegovu „brigu“ i staviti se na njegovo mjesto preuzimajući brigu, može uskočiti za njega. Briga preuzima ono što treba brinuti za drugoga. Drugi je tako pomaknut, povlači se kako bi kasnije, kad stvar bude riješena, mogao preuzeti ono što je dovršeno i dostupno ili se potpuno osloboditi toga. U ovoj brizi, drugi može postati netko ko je ovisan i podčinjen, čak i ako je ta dominacija tiha i skrivena od njega. Ova vrsta brige koja obavlja posao i oduzima „brigu“ u velikoj mjeri određuje biti-s-drugima i

3 Alpern, Kenneth D., „Aristotle on the Friendships of Utility and Pleasure,” *Journal of the History of Philosophy*, br. 21, 303-15., 1983.

4 Aristotel, „Nikomahova etika“, VIII.3., 1988.

5 G. M. Trujillo, Jr., *Aristotle on Friendship: What Does It Take to Be a Good Friend?*, 1000 - *Word Philosophy*, 1 – 5, 2023.

6 Martin Heidegger jedan je od najutjecajnijih njemačkih filozofa 20. vijeka, koji je najpoznatiji po doprinosima fenomenologiji, hermeneutici i egzistencijalizmu.

7 Peter Wortham, *Heidegger's physics of friendship*, *Vanderbilt University ProQuest Dissertations & Theses*, 5 – 24, 2000.

većinom se odnosi na našu brigu za stvari koje su pri ruci.⁸

Mislim da se svi osjećamo bolje kada neko ponudi da uskoči i preuzme odgovornost, da nas vrati u sigurnost. A neki od nas, u razgovoru s prijateljima, možda bi čak željeli da nas neko uputi šta da radimo u teškim odlukama. Naši prijatelji možda misle da čine ispravnu stvar uskočivši, ne shvaćajući da je to vrsta brige koja nam ne dopušta da donosimo vlastite odluke i donosimo vlastita rješenja. Problem je što nas prijatelj, uskočivši i preuzimajući odgovornost, onemogućava da se brinemo o vlastitim stvarima i oslobađa nas odgovornosti – što je naravno ono što čini ovu vrstu brige tako privlačnom. Predajući odgovornost i moć djelovanja, dopuštamo prijatelju da preuzme našu ulogu, što uništava našu sposobnost djelovanja. Ukratko, ova vrsta prijatelja nas osiromašuje za našu autonomiju.

Usporedimo to s prijateljem koji uskoči ispred nas:

„Suprotno tome, postoji mogućnost brige koja ne toliko uskače za drugoga, koliko uskače ispred njega u njegovoj egzistencijalnoj mogućnosti-biti, ne da bi oduzela „brigu“, nego da bi je autentično vratila takvom kakva jest. Ova briga, koja se u osnovi odnosi na autentičnu brigu — to jest, odnosi se na postojanje drugoga, a ne na nešto za što se brine — pomaže drugome da postane transparentan samome sebi u svojoj brizi i slobodan za nju.“⁹

Drugi tip prijatelja neće uskočiti i preuzeti odgovornost za nas, nego će uskočiti ispred, predviđajući što bi nam moglo biti potrebno kao podrška u donošenju teške odluke ili poduzimanju teškog koraka. Ova vrsta brige vraća nam slobodu i autonomiju, posebno u situaciji gdje su one mogle biti ugrožene. Ovaj prijatelj pomaže nam da činimo i postanemo ono što želimo, prema vlastitoj procjeni naših mogućnosti. Oni se suzdržavaju od projiciranja vlastitih želja na nas, odlučujući se igrati važnu (i često težu) potporu. Međutim, možemo zamisliti situacije u kojima je preuzimanje odgovornosti za nekoga nužno i to je briga koja je ispravna. Ako nas prijatelj izričito zamoli za pomoć jer nije u stanju donositi odluke, ili nije sposoban brinuti se za sebe, tada je jasno da bi pravi prijatelj trebao uskočiti, barem dok prijatelj ne povrati svoju autonomiju.

Treba napomenuti da su Heideggerovi stavovi o prijateljstvu kulturno specifični. U mojoj kulturi, ili u malim gradovima, u svakoj stvarnoj zajednici, prilično je normalno da svi znaju tvoje poslove i slobodno izražavaju mišljenja o tome šta bi trebao ili ne bi trebao raditi. Granica između mene i mojih odluka ili postupaka, i onih bliskih, je zamagljena. Ako je to skupina rodbine (ne nužno biološke), tvoje odluke i postupci utječu na druge na način koji ih ne čini uvijek samo „tvojima“ odlukama. Općenito govoreći, u kulturama gdje otuđenost nije normativna, a individualnost i autonomija nisu postavljeni kao najviša vrijednost iznad zajednice, granica između mene i „drugog“ jednostavno nije tako oštro postavljena. Kakogod, prijatelji često djeluju iz instinkta, emocija i dubokih ličnih veza koje se možda ne podudaraju s Heideggerovim filozofskim pretpostavkama. To može učiniti njegove razlike teškim za primjenu u svakodnevnom životu, gdje nespretnost ljudskih odnosa opovrgava jasne filozofske kategorije. Ipak, smatram da je razlika između prijatelja koji uskoče i onih koji skaču ispred vrlo korisna za razumijevanje šta znači biti podrška u životima drugih.

Francis Bacon¹⁰ u svom djelu „Eseji“ kaže: „Glavni plod prijateljstva je olakšanje i rasterećenje srca od njegova preobilja i nakupljenih emocija, koje sve vrste strasti izazivaju i podstiču. Znamo da su bolesti začepjenja i gušenja među najopasnijima za tijelo; a nije puno drukčije niti s umom; možete uzeti sarzu da pročistite jetru, čelik da pročisti slezenu, cvjetove sumpora za pluća, kastorij za mozak; ali nijedan lijek ne otvara srce kao pravi prijatelj, kojemu možete povjeriti tuge, radosti, strahove, nade, sumnje, savjete, i sve ono što pritišće srce, u svojevrsnoj građanskoj ispovijedi.“

Prijateljstvo je neprocjenjiv dar, a istinsko prijateljstvo, izgrađeno na čvrstim temeljima, obogaćuje naš život i donosi smisao u najzahtjevnijim vremenima. Ono nije tek neki površni ukras života, već tkivo koje oblikuje, jer čovjek se razvija prema svjetlu koje mu prijatelj pruža. Smatram da je moguće imati jednog pravog prijatelja u životu te da nije lahko ponoviti ili stvoriti takvo iskustvo s drugim ljudima. Naši svakodnevni kontakti sa kolegama i poznanicima su odnosi koji nikada ne mogu dosegnuti dubinu istinskog prijateljstva. Ukoliko imamo više pri-

8 Martin Heidegger, „Bitak i vrijeme“, 122., 1927.

9 Heidegger, 122.

10 Francis Bacon - engleski filozof i tvorac empirizma i nove naučne metode. Njegovo glavno djelo je „Velika obnova nauka“ čiji je sastavni dio „Novi organon“ ili „Upute za tumačenje prirode“. On je smatrao da je cilj nauke i filozofije da ovlada prirodom. Njegova poznata rečenica: „Onoliko možemo koliko znamo“, iskazuje njegovo mišljenje da je znanje moć.

jatelja, to može dovesti do sukoba, jer ti prijatelji mogu imati različite interese i ne bi bilo jasno kome dati prednost. Međutim, ako postoji samo jedan glavni prijatelj koji zaslužuje i zahtijeva odanost iznad svih drugih, tada taj sukob ne nastaje.

U današnjem vremenu sve se više idealizira pojava muško-ženskih prijateljstava kao simbol modernih i progresivnih vrijednosti. Mišljenja sam da pravi oblik prijateljstva ne može postojati između muškarca i žene. Sam pokušaj građenja prijateljstva između muškarca i žene može biti izazovan jer su njihovi prirodni životni ciljevi i pristupi životu često neusklađeni. Ovaj pogled ne negira mogućnost prijateljskih odnosa između bračnih partnera, ali tvrdnja da mogu postojati neobavezna prijateljstva koja ne uključuju intimnu ili seksualnu dimenziju između spolova postavlja sumnju na stabilnost tih odnosa. Moderna prijateljstva između suprotnih spolova nisu samo kulturni ili društveni fenomen, već politički i kulturni eksperiment koji je u suprotnosti s dugoročno održivim društvenim strukturama. Takva prijateljstva su površan konstrukt modernog liberalnog društva koje zanemaruje biološke, kulturne i moralne zakone.

U savremenom društvu, posebno, čini se da smo postali žrtve iluzije prijateljstva, naročito na društvenim mrežama, gdje neki ljudi imaju hiljade „followera“ s kojima zapravo nemaju nikakvu istinsku povezanost u stvarnom životu. Današnji način života s radom na daljinu i fokusom na online svijet sve više otežava pronalazak te jedne osobe s kojom bi se mogli povezati i ostvariti pravo prijateljstvo. Način na koji nas prijateljstvo poboljšava nema nikakve veze s kvantitetom, već sa kvalitetom – nije bitan broj prijatelja (ili, u slučaju društvenih mreža, „followera“) koji imamo, već priroda tih odnosa: Konkretno, ono što čini dobro prijateljstvo je kada radimo stvari zajedno s prijateljima i kada nas prijatelji uvjeravaju da smo dobra, vrijedna osoba.

Aristotel nas je naučio da je *prijateljstvo ogledalo duše*, prilika da budemo bolji, hrabriji, i da kroz njega tražimo više od samog preživljavanja – da tražimo smisao u životu. Pravi prijatelj nije onaj koji te podržava kada ti to najviše treba, već onaj koji je uvijek tu, kada nije lahko biti tu, koji je istovremeno i tvoje ogledalo i tvoj izazov. Veliko i čisto prijateljstvo je samo po sebi vrijedno, poput ideala ili države. Baš poput države, prijateljstvo se temelji na nečemu većem – na zajedničkim vrijednostima, istinskoj odanosti i nečemu što ne zavisi o koristima, već o principima. Ako prijateljstvo nije utemeljeno na čestitosti, iskrenosti i međusobnom poštovanju, tada nije pravo prijateljstvo, nego samo iluzija – a iluzije ne opstaju. Pravo prijateljstvo ne egzistira samo kao neki osjećaj, već kao duboko ukorijenjena veza koja odražava najviše vrijednosti koje obje strane dijele, istovremeno ga štiteći od unutarnjih i vanjskih prijetnji.

LITERATURA

- Alpern, Kenneth D., “Aristotle on the Friendships of Utility and Pleasure,” *Journal of the History of Philosophy*, br. 21, 303-15., 1983.
- Aristotel, „Nikomahova etika“, VIII.3., 1988.
- G. M. Trujillo, Jr., *Aristotle on Friendship: What Does It Take to Be a Good Friend?*, 1000 - *Word Philosophy*, 1 – 5, 2023.
- Peter Wortham, *Heidegger’s physics of friendship*, Vanderbilt University ProQuest Dissertations & Theses, 5 – 24, 2000.
- Martin Heidegger, “Bitak i vrijeme“, 122., 1927.
- Francis Bacon, *The Essays*, 1908.